

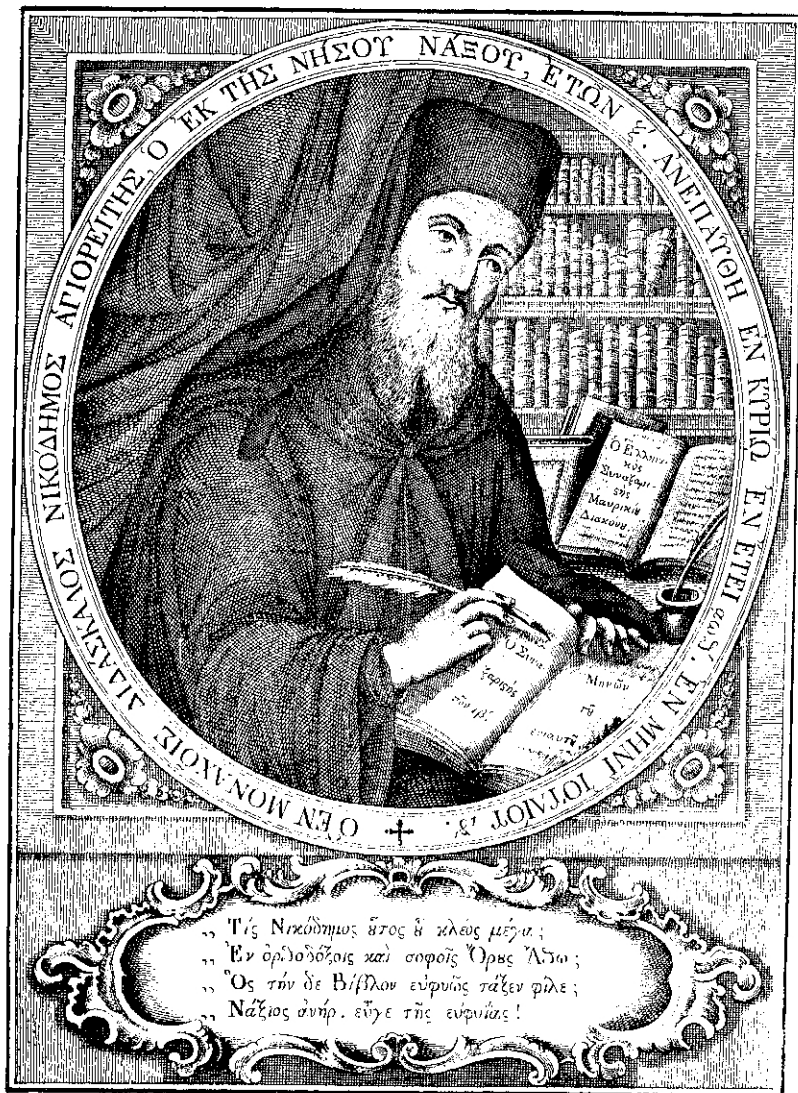
Η ΦΙΛΟΚΑΛΙΚΗ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ¹

ΜΕ ΤΟ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟ σημείωμά μας άνοιξαμε πληγή. Καί πρέπει νά τήν... κλείσουμε. Γιατί τό «Συμβουλευτικό Ἐγχειρίδιον» τοῦ άγ. Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτη γιά τό ὁποῖο μιλήσαμε δέν ἔχει μόνο τό ενδιαφέρον ἑνός ἀριστουργηματικοῦ φιλοσοφικοῦ δοκιμίου, ἀλλά αὐτό τό ἴδιο ἀποτελεῖ ἕναν ἀπό τούς πλούσιους καί χυμώδεις καρπούς ἑνός πνευματικοῦ ἀναγεννητικοῦ κινήματος, παραγνωρισμένου καί —γιατί ὄχι;— ἐν πολλοῖς ἀγνώστου στοῦς εὐρύτερους κύκλους τῶν διανοουμένων μας.

Αὐτοῦ τοῦ κινήματος ὁ άγ. Νικόδημος ἦταν, κατά κάποιον τρόπο, ὁ ἀρχηγός, ὁ θεωρητικός θά λέγαμε, ἐνῶ τό πρωτοπαλλήκαρό του ἦταν ἕνας ἄλλος γίγας τῆς παράδοσής μας, ὁ Ἁθανάσιος Πάριος (1722(;)-1813), ἀπό τίς ἐπιφανέστερες μορφές τῆς νεοελληνικῆς ἀναγέννησης, «κόκκινο πανί» γιά τούς θιασῶτες τοῦ δυτικοῦ διαφωτισμοῦ, τῶν «ψευδωνύμων φώτων» οἱ ὁποῖοι πανηγυρικά δέχονταν καί ὑποδέχονταν στήν «καθ' ἡμᾶς» ἔθναρχοῦσα τοῦ ἐν αἰχμαλωσίᾳ Γένους ὀρθόδοξη Ἁνατολή, τήν ἀθεΐα καί ποικίλες ἄλλες ἰδέες καί ἀντιλήψεις προερχόμενες πάντοτε ἐξ Ἑσπερίας. Γεγονός τό ὁποῖο ἔθετε σέ ἄμεσο κίνδυνο τό λαό πού τόν εἶχαν κυκλώσει ἀπό παντοῦ οἱ δυτικές θρησκευτικές καί ἄλλες προπαγάνδες καί ἀπειλοῦσαν νά τόν κατασπαράξουν. Πρόκειται γιά τήν μεγάλη ἀντιπαράθεση τῶν παραδοσιακῶν καί τῶν λεγόμενων προοδευτικῶν.

Ἄλλά σήμερα γιά ἄλλο ὁ λόγος. Τή λύση πάντως δέν θά μᾶς

1. «Ἡ Καθημερινή», 25.9.88.

Ὁ ἅγ. Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης

Ὅτις Νικόδημος ἄτος ἢ κλέος μέγα,
 Ἐν ὀρθοδόξοις καὶ σοφοῖς Ὄρει Ἄττω;
 Ὅς τὴν δε Βίβλου εὐφυῶς τάξεν φιλεῖ,
 Νάξιος ἀνὴρ. εὐγε τῆς εὐφυΐας!

τῆ δώσει ἢ ἱστορία καὶ ἡ ἔρευνα, ἀλλὰ ἡ ποίηση. Ἡ ὅποια —δταν εἶναι ποίηση, φυσικά— διεισδύει βαθύτερα στὰ γεγονότα. Γιατί ὅταν βρίσκεσαι στὴν κατάσταση πού τότε βρισκόταν τό Γένος μας, δέν μπορείς νά παίξεις μέ τά ιερά καί τά ὄσια. Γίνεσαι φρουρός ἄχρι θανάτου τῆς παράδοσής σου γιά νά διατηρήσεις τή φυλετική σου ἀκεραιότητα. Κι αὐτό ἔκαναν οἱ παραδοσιακοί. Βέβαια καί αὐτοί ἔχουν τά ἀδύνατα σημεῖα τους καί συχνά ἔφταναν σέ ἀκρότητες. Ἀλλά αὐτά ἔχει ὁ ἀγώνας.

Ὅταν, λοιπόν, βρίσκεσαι σέ μιὰ τέτοια κατάσταση κάνεις αὐτό πού λέει ὁ Ἐλύτης:

«Ὅπου καί νά σᾶς βρῖσκει τό κακό, ἀδελφοί
 ὅπου καί νά θολώνει ὁ νοῦς σας,
 μνημονεύετε Διονύσιο Σολωμό
 καί μνημονεύετε Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη.
 Ἡ λαλιά πού δέν ξέρει ἀπό ψέμα...»

Καί αὐτή ἡ λαλιά δέν εἶναι ἄλλη ἀπό ἐκείνη τῆς παράδοσής σου, ἂν θέλεις νά ἐπιβιώσεις σέ παρόμοιες καταστάσεις. Βέβαια τότε δέν ὑπῆρχαν οὔτε ὁ Σολωμός, οὔτε ὁ Παπαδιαμάντης. Ὑπῆρχαν ὅμως ἄλλα θεόρατα ἀγκωνάρια τῆς ἑλληνορθόδοξης παράδοσης.

Θά ἀναφέρω ἀκόμα ἕναν ἡγέτη τοῦ κινήματος, τόν ἅγιο Μακάριο τό Νοταρά, συγγενή τοῦ ἁγίου Γερασίμου τῆς Κεφαλλονιάς, πού κι αὐτός ἦταν Νοταρᾶς, ὁ ὁποῖος μέσα στὴν καρδιά τοῦ δυτικοῦ φεουδαλισμοῦ, στὰ Ἐπτάνησα, ἐγκατέστησε κοινόβιο. Νά μιὰ ἄγνωστη ἐπανάσταση.

Ἡ ἀφορμή τοῦ Κινήματος εἶναι παράξενη, ἀλλά τά αἷτια καί οἱ προεκτάσεις του μεγάλες. Ἡ ἀφορμή, λοιπόν, ἦταν ἡ τέλεση τῶν μνημοσύνων, πού οἱ μοναχοὶ τῆς Σκήτης τῆς Ἁγίας Ἄννας τοῦ Ἁγίου Ὁρους, γιά λόγους πρακτικούς, ἄρχισαν νά τά τελοῦν τὴν Κυριακή, ἡμέρα Ἀναστάσεως καί χαρᾶς, ἐνῶ, ὡς τότε, τελοῦνταν πάντοτε τό Σάββατο. Δέν θά μοῦμε σέ λεπτομέρειες. Ὁ χῶρος δέν μᾶς τό ἐπιτρέπει.

Τό ἀσημαντό ὅμως αὐτό, φαινομενικά, γεγονός ὁδήγησε σέ μιὰ φοβερή σύγκρουση μεταξύ καινοτόμων καί ἀκαινοτομήτων, μεταξὺ δηλ. ἐκείνων πού ἄρχισαν νά τελοῦν τά μνημόσυνα τὴν Κυριακή καί ἐκείνων πού ἀντέδρασαν στὴν καινοτομία, ἡ ὅποια, κατά

τήν αντίληψή τους, έθιγε βαθύτατα τήν άρχαία παράδοση. Έτέθη, λοιπόν, θέμα παράδοσης και τά δύο στρατόπεδα ρίχτηκαν στή μάχη. Κύρια πρόσωπα τών παραδοσιακών ήταν ο άγιος Νικόδημος ο Άγιορείτης, ο άγιος Μακάριος ο Νοταρᾶς και ο νεώτερος Μάρκος ο Εϋγενικός, ο Άθανάσιος Πάριος. Από τήν άλλη πλευρά ήταν ο Θεοδώρητος ο έξ Ίωαννίνων και ο Βησσαρίων ο έκ Ραψάνης τής Θεσσαλίας. Οί δεύτεροι απέκάλεσαν τούς πρώτους «Κολλυβάδες» και μέ τό χλευαστικό αυτό όνομα έμειναν ως τά τελευταία χρόνια, πού αποκαταστάθηκαν από τίς άδικες κατηγορίες και συκοφαντίες τών αντιπάλων τους.

Και τό «Κίνημα τών Κολλυβάδων» έγινε «Φιλοκαλικό Κίνημα» από τό κορυφαίο έργο τής φιλολογίας του Κινήματος, τήν Φιλοκαλία τών Ίερών Νηπτικῶν, ένα γιγάντιο πνευματικό άνθολογικό δημιούργημα, πού μεταφράστηκε και στή Δύση και έκτιμάται μεγάλως διεθνώς. Πρόκειται για ένα από τά μεγάλα έργα τής ορθόδοξης πνευματικότητας. Τυπώθηκε σέ πρώτη έκδοση στή Βενετία του 1781. Τό έργο άνήκει κυρίως στον άγιο Μακάριο τό Νοταρᾶ και στον άγιο Νικόδημο τον Άγιορείτη, ο οποίος και τό έπεξεργάστηκε φιλολογικῶς και τό συμπλήρωσε. Η πραγματική νεοελληνική αναγέννηση είναι αναγέννηση φιλοκαλική μέ πρωτεργάτες τούς φιλοκαλικούς Πατέρες του περιφρονημένου και κατασυκοφαντημένου «Κινήματος τών Κολλυβάδων».

Οί αντικολλυβάδες ήταν περισσότεροι και είχαν προσβάσεις. Γι' αυτό οί «Κολλυβάδες» κυνηγήθηκαν άγρίως και έχουμε ακόμα και φόνους(!) σέ βάρος οπαδών τους. Τέτοια μισαλλοδοξία επικράτησε στις τάξεις τών καινοτόμων. Τό Κίνημα, πού άρχισε τό 1754 στή Σκήτη τής Άγίας Άννας του Άγίου Όρους κατά τήν άνέγερση του «Κυριακού», του κεντρικού δηλαδή ναού τής Σκήτης, ο οποίος σώζεται έως σήμερα και τον επισκεφτήκαμε τον περασμένο Ίούλιο, κράτησε ως τά τέλη του αιώνα και ακόμα τίς πρώτες δεκαετίες του 19ου μέ άπηχήσεις του στα μέσα του αιώνα τούτου.

Έπειδή, λοιπόν, οί εργασίες δέν επέτρεπαν τήν τέλεση τών μνημοσύνων τό Σάββατο, έπειδή, λέει, είχαν αύξηθει λόγω τών προσφορών για τήν άνέγερση του ναού, «σπᾶνε» τήν παράδοση πού επικρατούσε στό Άγιον Όρος και άρχίζουν νά τά τελούν τήν Κυριακή. Όπως συνήθως, δέν επικράτησε ψυχραιμία και τό

θέμα έλαβε, όπως είπαμε, τεράστιες διαστάσεις. Η Μονή τής Άγίας Λαύρας μάλιστα, στήν όποία άνήκει ή Σκήτη, άφόρισε τούς «Κολλυβάδες». Έναντίον τους έστράφη, μετά από προσωπική άναφορά τών αντικολλυβάδων, και τό Οικουμενικό Πατριαρχείο. Αυτό ήταν ή χαριστική βολή.

Και έτσι οί «Κολλυβάδες» άφορισμένοι και κυνηγημένοι, καθημαγμένοι κυριολεκτικῶς σκόρπισαν στα τέσσερα σημεία του ορίζοντος. Κυρίως στα νησιά του Αιγαίου, στα όποια και μετέφεραν τό φιλοκαλικό πνεύμα και άνθισε τό αναγεννητικό τους κίνημα μέ κοινόβια, σχολεία, βιβλιοθήκες και άλλα φιλοκαλικά έργα φιλανθρωπίας τούς χαλεπούς εκείνους καιρούς. Τό κοινόβιο του Εϋαγγελισμού τής Σκιάθου είναι ένα από αυτά. Και ο Παπαδιαμάντης και ο Μωραϊτίδης είναι άπόγονοι «Κολλυβάδων» για τούς όποιους στα διηγήματά τους κάνουν συχνά άναφορά και κλαίει ή ψυχή τους.

Τελικά αποκαταστάθηκαν και από τό Οικουμενικό Πατριαρχείο. Τό Φιλοκαλικό Κίνημα μεταδόθηκε και στα Βαλκάνια και τήν νότιο Ρωσία. Ο Γερμανός Ν. Benwetsh γράφει, ότι τό κίνημα τούτο είναι «ένα ακόμα δείγμα τής άφυπνιζομένης πνευματικής ζωής του ελληνικού έθνους, κατά τήν 18ην έκατονταετηρίδα». Στο Φιλοκαλικό Κίνημα εντάσσεται και τό έργο του άγίου Κοσμά του Αίτωλου, ο οποίος είναι θιασώτης τής ίδιας παράδοσης.

Τό μήνυμα όμως του Φιλοκαλικού Κινήματος είναι πάρα πολύ σημαντικότερο από ό,τι φαίνεται. Γιατί άντέδρασε μέ αποφασιστικότητα και πνεύμα θυσίας και όχι δειλίας και καιροσκοπισμού στις ποικίλες ξένες επεμβάσεις, πού άπειλούσαν νά αλλοιώσουν τήν φυλετική και πολιτισμική ιδιοπροσωπία του Νέου Έλληνισμού.

Άλλά τά κοινόβια και τό κοινοβιακό πνεύμα ήταν ή σθεναρότερη αντίδραση τών φιλοκαλικῶν Πατέρων στήν ύλιστική έξαχρείωση τής Δύσης, στήν ασυδοσία του πλούτου και τήν άγρια έκμετάλλευση και άρπαγή κάθε ικμάδας ζωής από τήν Άνατολή (και από άλλες μακρινές χώρες) για νά γίνουν οί χώρες τής Εϋρώπης αυτές πού έγιναν. Θέλησαν νά κρατήσουν τον λαό, μέ τον όποιο έζησαν μαζί, δίπλα-δίπλα και μοιράστηκαν μαζί του τον θάνατο, θέλησαν νά τον κρατήσουν μακριά από τή δυτική αυτή άντίληψη τής ζωής και νά του έμπνεύσουν τό πνεύμα τής άσκητικοκοινοβιακής ελληνορθόδοξης παράδοσης, τής Ρωμοσύνης. «Χριστός και ψυχή σᾶς χρειάζονται» έλεγε ο άγ. Κοσμάς.